

Madách Imre: Az ember tragédiája

Madách Imre (1823-64)

Alsósztrégován született (Szlovákia). Középnemesi családból származik. Apja: id. Madách Imre ügyvéd, anyja: Majthényi Anna, nagyasszony, konzervatív szigorú jelenség. Testvérei: Mária, Imre, Károly, Anna, Pál. Saját lapot állítanak össze: Literatúria Kevercs.

Nagybátyja: Rimay János, költő, legjobb barátja pedig Szontágh Pál.

A váci piarista gimnázium után Imre Pesten jogot tanul.

Első szerelme Lónyai Menyhért barátjának testvérhúga: Etelka, a **Lant virágok**, egyetlen verses kötetét hozza írta, amely 1840-ben jelent meg. Ekkor születik első drámai kísérlete Commodus címen (1839).

Később újabb drámája születik: Nápolyi Endre, **Csák végnapjai**. Műzsája ekkor Dacsó Lujza, a betegségük köti össze őket, a lány hamarosan meghal.

1842- Nógrád megye aljegyzője lesz. Alsósztrégován csatlakozik a liberális centralisták csoportjához. Ismét ír drámákat (Férfi és nő, Mária királynő). Kisfaludy Társaság pályázatára elküldi a Művészeti értekezés c. tanulmányát, emellett a Pesti Hírlapban álnéven publikál. 1844-ben Fráter Pálnál, a megye alispánjánál vendégeskedik, ekkor ismerkedik meg hűgával **Fráter Erzsébettel**, szerelme ihleti a **Vadrózsák c. ciklusát**. 1845-ben házasságot köt Fráter Erzsébettel, csesztvei birtokukra költöznek.

1848-ban megszületik fiúk, Aladár.

A 40-es években Balassagyarmaton jegyzői állást kap. Legnagyobb szívfájdalma, hogy betegsége (**tüdőbajos**) miatt nem tud részt venni a szabadságharcban. Eközben családi tragédiák sora éri, öccse, nővére, sógornője apja meghal.

1851-ben egy évre börtönbe kerül, politikai foglyok bűjtatása a vád. Nagyapja a Martinovics per vádlottjait védte. 1854-es válása után megírja a **Civilizátor** c. komédiát-társadalomkritika. 1862-ben a Kisfaludy Társaság, 1863-ban az MTA tagjává.

A halál váratlanul éri 1864-ben ezt jelzi a Tündéralom c. töredék.

Nagy gondolkodó, a magyar és a világtörténelem elemző szemlélője, értékelője-ebből születik tovább több jelentős, bár kevésbé ismert színműve: (*Mária királynő, Férfi én nő, Csák végnapjai, Mózes, A civilizátor*)

Jeszenszky Danó (Kerényi Ferenc) adata szerint 1858 körül Csörföly Imre ügyvéd balassagyarmati házában egy öt fős baráti társaságban vetette fel Madách a vitakérdést: **lehetséges-e az egész emberiség történetét egy műbe foglalni? A jelenlévők az elképzelés ellen foglalt állást**, a sok eszméből és az emberiség befejezetlenségét hozva fel érvül.

Bérczy Károly (unokaöccse) azt terjesztette, hogy Madách kis papírcetlikre jegyezte fel a gondolatait, amelybe senkit sem engedett belepillantani. Ma ezek a papírcetlik a OSZK Kézirattárában. A dráma verssorait megszámozták, a színek, majd felvonások végén összeadta, sőt még végösszeget is számított.

Tolnai Vilmos az eredeti kéziratot studírozva azt is megfigyelte, hogy a lúdtollal író Madách többször metszette újra íróeszközét, megállapítása szerint kilencszer.

19. század derekán járunk, Madách szabadságot, függetlenséget, törvényességet követel nemzetének.

A Tragédia helye az irodalmunkban:

világszerte elismert műnek a szerzője- ha csak ezt írta volna, már akkor is méltó helyet szerez irodalmi nagyjaink panteonjában

- Nagy sajátos friss szemlélet mód jellemzi!

Az ember tragédiáját 1859.febr. 17-1860. márc. 26 között írta.

Mi a műfaja? - Világdráma, drámai költemény, emberiség költemény, Tragédia, emberiségdráma, kétszintű dráma, mivel a lét végső kérdéseivel foglalkozik, és a földi színterek mellett szerepel a menny. Madách az emberiség közös kultúrszimbólumaival a legáltalánosabb emberi léthelyzet szintjére emelte korának magyar sorstragédiáját.

Jábor Pál juttatta el a kézirat eredetijét, első bírálójához Arany Jánoshoz, aki először a művet gyenge Faust utánzatnak tartotta, majd csak néhány hónap múlva döbbsent rá a mű igazi értékeire. Szerkezetét és gondolatmenetét remekelte, de verselését helyenként bírálta, ezeket megjelölte és javaslatait feltüntette. Ezt követően **Arany János stilisztikai javítást tett a műben.**

Madách főművének irodalmunkban elfoglalt kivételes helyét már Arany is hangsúlyozta: „Ki a gondolatnak, az általános emberinek, oly derekas érvényt szerzett faji és egyedi aprólékosságban s képzelmi üres játékokban nagyon is elmerült mai költészetünkben: annak díszes helye van közöttünk”

1861-ben a Kisfaludy Társaság ajánlásával jelentette meg az alkotást. (1862. jan. 12-én került kiadásra, de 1861-es dátummal.)

A kézirat hasonmás kiadása Horváth Károly szöveggondozásában, 1973-ban jelent meg faksimile kiadásban 1983-ban, Salgótarjánban. Az első kiadásról Erdélyi János, ill. Száz Károly tett közzé terjedelmes kritikát. Erdélyi elmarasztalja a Tragédiát, úgy véli, túlságosan pesszimista.

Műfaja: a romantikára jellemző drámai költemény. Színpadi előadásra szánt alkotás, amelynek azonban mély filozófiai mondanivalója van, s az szétfeszíti a dráma kereteit (elmélkedésre, magányos olvasásra való? könyvdráma?).

Madáchra a mű megírásakor a következő filozófiai gondolatok voltak hatással:

- Romantikus liberalizmus – hit a haladásban; a fejlődés végpontján a humanizmus, az emberi szabadság kiteljesedését ígérő társadalom eljövételét hirdette.
- Hegel történelemfelfogása – a világtörténet haladás a szabadság öntudatossága irányába. Minden fejlődési folyamat magában hordja és megszüli a maga ellentétét, hogy ellentétükből létrejöjjön a fejlődés új, következő foka. /Hegeli triáda/
- Fontos forrása a Biblia, Mózes I-II. könyve, a teremtéstörténet.
- Kant filozófiája – az ember nem kaphat választ léte végső kérdéseire, de éppen ez a bizonytalanság jeleni az erkölcsi készletet arra, hogy a cselekvő életet éljen.

19. századi természettudományos és filozófiai eszmék hatása a tragédiában

A korszak valamennyi szellemi irányzatát ismer: (eszmékre épít a mű nem a történelemre)

- Newton: Principia c. műve, belőle fakadó istenkép (1. szín)
- Comte és Hegel
- Patriotizmus és pozitívizmus
- Determinizmus
- Örökléstan, dezillúzió
- Deizmus, panteizmus
- Darwin: Evolúció elmélet (Londoni szín) küzdelem a létért elv, majom jelenet, eszkimó szín
- Malthus: népesedés tana (londoni szín – gyárosok beszélgetése)
- Caesar Lombroso: Koponyatan (Falanszter szín)
- Faraday: mágneses erővonal elmélet (1. szín Angyalok kara, „Ez a delej”)
- Első termodinamikai törvény (anyagmegmaradás)
- Második termodinamikai törvény (energiaáramlás iránya)
- Francia forradalom eszmeisége

A tudományok hatása a tragédiában:

Feuerbach materializmusa
Fourier utópista elképzelései
Mechanikus materializmus
Fagyhalál- elmélet
Frenológia (koponyatan)
Büchner determinizmusa
Morálstatisztika

A mű gyökerei:

- Dante: Isteni színjáték
- Milton: Elveszett Paradicsom
- Shelley: A megszabadított Prométheusz

Előzményei a világirodalomban:

- Goethe: Faust (közös az Égi prológos, tanítvány jelenetek, nőiség felmagasztalása)
- Byron: Káin és Manfred
- Ibsen: Peer Gynt
- Sütő András: Káin és Ábel
- Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde, Gondolatok a könyvtárban
- Calderon: Az élet álom
- Mickiewicz: Ősök
- Slowacki: Kordian
- Krasinski: Istentelen színjáték
- Biblia
- Victor Hugo: Századok legendája

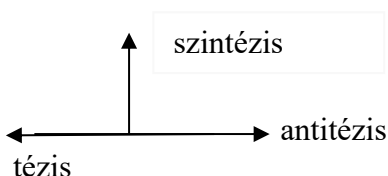
Stílusa: romantikus

Sötér István felfogásában Madách nem történelmi leporellót akart elénk állítani, hanem a 19. századi liberalizmus nagy eszméinek sorsát, alakulását és jövőjét akarta bemutatni, amely a nagy francia forradalom hármasságában egyesülnek. A történelmi színek egymásutánosságát, belső logikáját **a hegeli dialektika határozza meg-** az ismert képlet szerint:

X. szín: tézis, az eszme születése; Ádám rajong az új eszméért

(X+1). szín: az eszme megvalósulása, a realizáció eltorzítja az eszmét, Ádám kiábrándul az eszméből (antitézis)

(X+2). szín: Ádám menekül az új eszme elől a kiábrándultságba, a szín végén új eszme jelenik meg, melyért Ádám rajong.

Hegeli dialektika elve: mint külsődleges szervezőerő, ill. mint egyik megoldási lehetőség az ellentmondások feloldására. Hegel felfogásában ugyanis szabadság és meghatározottság nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fogalmak. Azaz az ember szabad, de nem korlátok nélkül az, természeti, antropológiai és szociális meghatározottsága együtt jár a szabad voltával.

A mű szerkezeti felépítése, elemzése:

15 színből áll. Az 1-3. és a 15. színek a keretszínek, közre zárják a történelmi színeket ezek helyszínei:

Keretszínek: 1, 2, 3. és 15.

Történelmi színek: Ókor: 4. 5. 6. Egyiptom, Athén, Róma

Középkor: 7. 8. 10. Konstantinápoly, Prága

Álom az álomban: 9. (Újkor) Párizs

Újkor: 11. London

Utópisztikus színek: 12. 13. 14. Falanszter, Úr, Eszkimó

1. szín – a Menny

2. szín – a Paradicsom

3. és 15. szín – bibliai színek, a Paradicsomon kívüli pálmafás vidék. Forrásuk a Biblia ószövetségi részének első két könyve (Mózes 1. és 2. könyve), a Genézis, a Teremtéstörténet.

4.-14. színek – történelmi színek, a történelmi korok sorrendjében (ókor, középkor, újkor, jövő). A 11. szín London – Madách jelene; a szabad verseny kapitalizmus kora, a 12.-14. színek a Madách korához képest elképzelt jövőt tárják elénk – utópisztikus színek.

Szereplők:

Lucifer: „a tagadás szelleme”, ártani akar az embernek, pesszimista, a történelem legsötétebb pontjait választja ki, Ádám megrendítése a cél, hideg, cinikus figura, fölényes intellektus, az Úr ellenpontja, a tagadás maga, bukott angyal (Szontágh Pál barátjáról mintázta)

Éva: szeretet jelképe, megtisztító/felemelő erő- mindig inspiráló hatású! a valóság, emberi módon viselkedik, támasz Ádámnak, az egész emberiség jövőjét menti meg (terhes)

Ádám: alteregó, allegorikus alak, optimista, a küzdés, a lázadás, a 10. színig aktív fiatal cselekvő, a további színekben passzív, idősödő, szemlélődő. Gintli Tibor: „belülről láttatott alak”(többi alakot kívülről ábrázolja)

Az Úr: Lucifer ellentéte, abszolút jóság, megbocsájtás

A főhős az emberi élet teljességének megragadására törekszik, nem feledve, hogy a létezés lehetőségeit, korlátjait emberi vonulatok szabják meg.

1. szín – a Mennyben:

A bibliai teremtés befejező mozzanatát látjuk. Angyalok kara ünnepli az Urat, hisz amit létrehozott tökéletes. Lucifer kételkedik a mű tökéletességében, bírálja azt – a dialektika szellemében az Úrtól megkapja a Paradicsom két középső fáját, „hol a tagadás lábát megvetheti”. Lucifer célja bebizonyítani a mű tökéletlenségét.

A szín a deista felfogást tükrözi: „a gép forog, az alkotó pihen”

Mechanikus materializmus

2. szín – a Paradicsomban:

A bibliai első emberpár a Paradicsomban, az Édenkertben él – teljes a harmónia. De a „tudás” és a „nagyraagyás” csábos fegyverével Lucifer eltéríti őket az Úr parancsától. Elnyerik a szabadságot, de elveszítik az Éden nyugalmát és a halhatatlanságot:

Éva viszi bűnbe Ádámot: gyarló asszony (Fráter Erzsébet) „az ember Istentől elszakad és önlábára állva cselekedni kezd”.

3. szín – a Paradicsomon kívül:

Ádám földet művel (alkotó ember-fausti ember), Éva felidézi az Édent, öntudatára ébred az emberpár. Saját világuk élük. Ádám „Milyen lesz a jövő?” Éva „Szép leszek-e akkor is?” Ádám sűrgeti Lucifertől a megígért tudást; ha már elveszítette a halhatatlanságot tudni akarja utódai jövőjét, az emberiség sorsát. „Hadd lássam, miért küzdök, miért szenvedek”
Lucifer álmot bocsát rájuk és végigálmoldják az emberiség történetét.

4. színr: Egyiptom:

Ádám fáraó – a hatalom és a gazdagság csúcsán van.

Lucifer a minisztere.

Éva – rabszolganő.

Egyiptom: rabszolgatartó társadalom. Ádám a hataloméért, az egyén dicsőség eszméjéért küzd. „Milliók egy miatt”

De a hatalom birtoklása, az emberek feletti uralom ellenére a fiatal fáraó űrt érez, boldogtalan. A trónra maga mellé emelt rabszolganő tanítja meg a szerelem érzésére, és rányitja szemét az elnyomottak szenvedéseire. (a szerelem megváltó ereje: Dante Beatricéje, Faust Margitja) Maga mögött hagyva az uralkodást találja meg az új eszmét: „enyésszen az egyén, ha él a köz, mely egyesekből nagy egészt csinál”; demokrácia az egyenlőség eszméje. Kiábrándulása után a szabadság és egyenlőség eszméje érdekli.

Egyén szabadsága: „erősebb lett az ember, mint az Isten”

anakronizmus- Madách olyan problémát vet fel az egyiptomi színben, amely saját korának problémája

5. színr – Athén:

Ádám – Miltiadész, hadvezér,

Éva – Lucia, a felesége;

Lucifer – harcos, ő hozza Miltiadész hazatérésének hírét.

Athénban demokrácia van, de rabszolgák is megjelennek.

Vezéreszme: demokrácia, a szabadság.

Ádám – Miltiadész távol a hazájától harcol, s közben demagógok lázítják ellene a népet. Miután megsebesül és hazatérve lemond a rangjáról, elítélik, és kivégzik. Egyéni sorsa azt példázza, hogy a tömeg fölé nőő erkölcsös hős miképp válik a csöcselék áldozatává. „Eljöttem, hogy küldőimnek kezébe, a felséges nép kezébe téve, hatalmam, beszámoljak neki”- egyenlőség a közösségben
A közösségért küzd, „egy milliók miatt” de kiábrándul a félrevezetett tömegeből, akinek nem kell a szabadsága.

Csalódik a demokrácia eszményében, és új szerepet keres magának, nem akarja formálni a társadalmat, csak az élvezetnek él: „éljen magának és keresse a kéjt, mellyel betölti az arasznyi létet”.

6. színr – Róma:

Ádám – Sergiolus;

Lucifer – Milo; Éva – Júlia;

Hippia és Cluvia - kéjhölgyek.

Róma: rabszolgatartó társadalom, uralkodó hedonizmus. A hanyatló Róma ez, a mámor, az élvezeteg örömök világa. A testi élvezetekben keresi az élet értelmét, a dicsőség nem érdekli. „Miért is vonz a kék Tantalusként?”- menekülés a kéjbe. A hedonizmus morális zsákutca. A testi és a lelki értékek különválnak, a boldogságra Éva emlékezteti, felidézve a Paradicsomot. Ez a szín nem egy eszme, hanem egy életforma csődjét mutatja.

Az üres örömeiből kiábrándulva, Péter apostol szavaira Ádám a keresztény testvériség eszméjét követi, ez lelkesíti: „Legyen hát célod: Istennek dicsőség, Magadnak munka. Az egyén szabad. Érvényre hozni mind, mi benne van. Csak egy parancs kötvén le: szeretet.”.

A lovagi erényt, a keresztényi szeretet, testvériséget keresi.

7. szín – Konstantinápoly, a középkori kereszties háborúk kora:

Konstantinápoly- keleti kereszténység középpontja

Társadalmi forma: feudalizmus, a vallás eszméjéért küzd

Ádám – Tankréd, kereszties had vezére;

Lucifer – Ádám fegyvernöke;

Éva – Izóra, apáca.

A kereszténység és a keresztényi szeretet gondolata eltorzult, a Szentföldről érkező Ádám azzal szembesül, hogy seregétől félnek a tiszties polgárok. S a hit nevében keresztények ölnék keresztényeket egyetlen 'i' miatt. Az eretneküldözés sokak halálát okozza. Ádám újra akarja teremteni a kort, de nem győzedelmeskedik. „A kornak úszója nem vezére az egyén”

A kor a nőknek sem engedi, hogy igazi hivatásukat betöltsék, hisz a szerelmeseket a zárda fala (zárda: test és lélek különválása) választja el egymástól. Ádám csalódik – „S az ember kores volt, eszmémet betölteni. Kifáradtam, pihenni akarok.”. Eltorzul a testvériség, egyenlőség eszméje.

8. szín – Prága:

Ádám – Kepler,

Éva – Müller Borbála, a felesége;

Lucifer – a tanítványa – Rudolf császár udvarában.

A történelem és a világ dolgaitól elfordul Ádám, a tudomány elefántcsonttoronyába vonul vissza. A tudományért küzd: „Hisz nekem nem kell semmi a világon, csak az éj és tündöklő csillaga” A reneszánsz korában vagyunk. De ellentmondásos ez a kor, mert még élnek a középkor dogmái, azonban már hat a reneszánsz és a reformáció gondolkodásmódja. – A hanyatló feudalizmus világa ez. Ádámot az uralkodó és több udvaronc is horoszkópkészítéssel bízza meg, igazi, mély tudására nincs szükség. De rövidesen, hazaérkezése után a kéréseket továbbítja Lucifer felé. Megérkezik közben Éva is, aki pénzt követel, Ádám nem érti elégedetlenségét, hiszen mindent megtesz érte: áruba bocsátja tudását, hamis időjóslásokat és horoszkópokat készít gazdag nemeseknek. Nincs szükség tudósokra, csak áltudományokkal foglalkozó emberekre. Ádám borba fojtja bánatát. Iszik, majd az erkélyre lép, és szemére álom borul, s egy jobb kor képei tűnnek fel előtte.

9. szín –Párizs - Álom az álomban, a Francia forradalom látomása:

Középkori köztársaság: államforma.

Álom az álomban szín.

Ádám – Danton;

Lucifer – bakó;

Éva – márkinő, fiatal arisztokrata, felgerjedt pórnök.

Vezéreszme: szabadság, egyenlőség, testvériség.

Dramaturgiai tetőpont. Az eddig uralkodó eszmék együtt jelennek meg a forradalom jelszavában. A vallás és a tudomány ellentét a francia forradalom oldja meg. Danton szónoklatával lelkesíti a népet, de a szín végére a tömeg indulata ellene fordul és elsöpri a népharag. Ebben a részben az athéni színhez hasonlóan a tömeg és a nagy egyéniség viszonyának ellentmondásosságáról gondolkodik Madách – meddig bírhatja a nép rokonszenvét a nép vezére; és érvekkel befolyásolható-e a felhevült tömeg; a tömeg emeli maga fölé a vezérét, vagy a vezér irányítja a tömeget.

10. színp – Prága II.

Ádám – Kepler.

A Francia forradalom látomása után lelkesülten ébredt fel, értékeli az álmát és továbbra is lelkesedik, a nagyságot tiszteli Dantonban – ez az egyetlen szín, amelyből nem kiábrándultan indul tovább, hanem lelkesedés tölti el, értelmezi az álmot az álomban történeteket. Ádám nem ábrándul ki, egyszerre látja az esemény „bűnét és erényét”.

Kepler és a tanítvány párbeszédéből kiderül az is, hogy a valódi tudás nemcsak az ismeretek felhalmozásából, hanem a tanultak kritikájából és új rendszerbe foglalásából áll. Ádám egy olyan kort kíván, amely megérti, és a gyakorlatban meg is valósítja a nagy eszméket.

11. színp – London – Madách jelene, a szabad verseny kapitalizmus kora:

Ádám, Lucifer- polgár,

Éva- polgárnő

Liberalizmus „majd az élet korlátozza önmagát”

Ádám és Lucifer a Tower bástyáinál nézik a nyüzsgő várost. Ádám lelkesedik a városi forgatagért, a dinamizmusért. De mikor közelebről megtapasztalják, hogy mindent a pénzért vívott hajszája mozgat, s a legfőbb eszme a minél több haszon megszerzése, kiábrándul ebből a világból. A szerelem is áruvá silányult, a fiatal polgárlány is gazdag kérére vár. A világban farkastörvények uralkodnak, az erőszakosak eltapossák a gyengéket: „kutyáknak harca ez egy konc felett”. „Az élet áll most előttem, mi szép mi buzdító versenydala” A szín egy monumentális haláltánc jelenettel zárul, minden szereplő kiábrándultan egy sírgödörbe ugrik, csak Éva, az örök nő emelkedik fel a magasságba, hirdelve a költészet és szellem örök győzelmét és erejét. Éva: költészet, ifjúság jelképe. Kaleidoszkópszerű felépítés: rövid, lazán kapcsolódó jelenetek a kapitalizmusról.

12. - utópisztikus - színp – 'U' alakú falanszter:

Eszmei háttere az utópista szocializmus torz képe. Sivár világ, az egyént gúzsba kötik, nincs érzelm, mindent a tudomány határoz meg. Fourier gondolatai a közösségi társadalomról. Kizár minden racionálit (érzelmek, művészet.) A másik tudományos gondolat, ami hatott Madáchra, is tetten érhető a mű gondolatvilágában: az entrópia tan (a Nap energiája véges, s miután fogyóban lesz, a Föld lassan kihűl, az emberiség utolsó 4000 éve lassú haldoklás, amit teljes sötétség követ).

A színben Ádám és Lucifer az ezredik falanszterből érkező tudósok. Ádám kezdetben lelkesedik a falanszter racionális rendjéért, a tudomány uralmáért, ahol a legfőbb eszme a megélhetés és az ésszerűség. De kiábrándul hamarosan, mert rájön, hogy embertelen ez a világ, hisz nincs helye az érzelmeknek, a lelkesedésnek, a szerelemnek, a szépségnek, a költészetnek, az egyéni tehetségnek.

Michelangelo csak széklábakat faraghat, a megszületett gyermekeket elszakítják anyjuktól, és azt, hogy milyen munkát végeznek, fejük körmérete határozza meg. „Mi eszme az, melly a széles világot egygyé olvasztja”- egyenlőség helyett egyformaság. A teremtés korrekciója logikusan nő ki a liberalizmus eszmerendszeréből, a ráció irányítja, az értelmet beszűkíti a gazdag életet. Gúnyos, ironikus, tragikus hangvételű színpad amely azzal zárul, hogy Ádám és Éva egymásra ismer és feléled szívükben a szerelem. Ádám utolsó szavaiban megfogalmazza, hogy az érzelmek teszik az embert emberré. Magasabb körökbe vágnak.

13. színpad – Az Úr: az álom véget ér

Ádám: idős ember, Lucifer kísérelője.

„Érzem, mi hitvány a Föld, hogy magas lelkem lezárja, s vágyom el köréből”-menekülés az anyagtalanságba. Ádám és Éva távolodik a Föld vonzásától, el akarnak szakadni a Föld világától, de valami mégis visszavonzza őket: „s nem látok, nem érzek akadályt, szerelem és küzdés nélkül mit ér a lét”. A Föld szellemének hívó szavára visszatérnek, és nem a megsemmisülést, hanem a harcot választják. Először vetődik fel a cél és a küzdelem kettősségének problémája. Ádám látja, hogy csak a Földön élhet. Megállapítja „S az ember célja a küzdés maga”

14. színpad – Hóval és jéggel borított hegyes fátlan táj:

Ember és természet viszonyát ábrázolja. Első és második világ küzdelmének végeredményét, a természet győzelmét az ember felett. Rend nélküli társadalom. Ádám agg látogató, Éva eszkimónő, Lucifer Ádám kísérelője. A tudomány nem mentette meg a Földet, így az kihűlt. Ez a színpad az emberi történelem utolsó szégyenteljes felvonása. Az ember elveszti minden méltóságát, hóba és sárba fagyva él állattá silányulva. Ádám és Lucifer megpillantanak egy eszkimót, aki éppen fókavadászatra indul. Ádámot istennek nézik, az eszkimó térdre rogy előtte, több fókáért könyörög. Betérnek a kunyhóba, Éva Ádám nyakába borul ő azonban riadtan menekül, Éva karjaiban sem érzi a biztonságot. A nő elsilányulása még nagyobb fájdalommal tölti el Ádámot, mint a férfi torz képe. Ádám kiábrándul az elkorcsult emberiségből, a Föld kihűlve már nem felel meg az ember igényeinek, ezért megrettenve az utazás befejezését kéri. „homo homini lupus” – az ember az embernek farkasa

Hegeli dialektika: szabad az ember, de nem korlátok nélkül

15. színpad – A 3. színpad helyszíne tér vissza, a Paradicsomon kívüli pálmafás vidék:

Az álom véget ért. A kiábrándult Ádám, hogy megelőzze az emberiség végét, az öngyilkosság gondolatát fontolgatja. Az éppen felébredő Éva vallomása azonban megváltoztatja a szándékát: „Anyának érzem, óh, Ádám magam”.

Ádám az Urat szólítja meg, tőle kér útmutatást az élet küzdelmeihez. Lucifer elvesztette a csatát. Isten szavaival útmutatást fogalmaz meg Ádámnak, az emberiségnek. Megfogalmazza, hogy a tartalmas küzdelemmel teli létezés az ember egyetlen lehetősége a belső harmónia elérésére. A nő feladata, hogy a külvilág harcaiban megfáradt férfi számára éltető forrás legyen.

Lucifer feladatát is kijelöli az Úr: „működjél tovább: Hideg tudásod, dőre tagadásod lesz az élesztő, mely forrásba hoz, s eltántorítja bár – az mit se tesz – egy percre az embert, majd visszatér.”. Az úttévesztésekből, a kitérőkből, a belső vívódásokból is építkezik az ember.

A mű végső üzenete az Úr szavaival így foglalható össze: „Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!”

A mű zárlata:

Sötér István- Németh G. Béla- mű legnagyobb erénye: nyitottság, Ádám az öngyilkossághoz akar menekülni, Éva anyaság értelmetlenné teszi tettét „Anyának érzem, óh Ádám, magam”. Ádám az Úrhoz

fordul kérdéseivel, de az Úr nem ad egyértelmű választ. Küzdeletika és az isteni kegyelemre való ráhagyatkozás fontosságát hangsúlyozza, így a filozófiai kérdésekre erkölcsi szinten adja meg a választ. Így válik nyitottá a mű, a kérdésekre minden kor olvasójának magának kell felelnie.

Az eszkimó jelenet Schopenhaueri filozófiájának dramatizálása, a világ értelmetlenségét felismerő individuális tettel, majd annak értelmetlenségével. Egyrészt a szabadság méltóságának és felelősségének felismerésével, ezt hangsúlyozza az angyalok kara. A szabadság lényege pedig a választás lehetősége és felelőssége. Másrészt meghaladható a pesszimizmus a világban való helytállás, a teremtő ember kötelességtudatával, illetve a teremtményvölt felismerve a kegyelemre való ráhagyatkozás képességével. Ily módon Madách kikerüli a pozitívizmus egyoldalúságát és az alapfilozófiák csapdáját, s hogy feleletet adhasson, visszanyúl Kant kötelességetikájához, illetve Szent Ágoston kegyelemtanához. Az Úr felszólítása tehát a teremtő és a teremtményvölt egységét hangsúlyozza.

Az ember tragédiája az ész segítségével a teremtett világból kilépett ember tragédiája.

A végső konklúzió a második világ bukása, az ember alulmaradása a természettel szemben. Még akkor is, ha ez az antitézis mindkét világot elpusztítja. A tragédia azonban nem vonja kétségbe a teremtő ember feladatát, az akaratot és a rációt, de korlátok közé szorítja. Az emberi törekvések nem léphetik túl a természeti és isteni törvények határait. Az utolsó színben Ádám úgy érzi, magára maradt a megélt élmények tragikus következményeivel. Az Úr szava Ádám magányát is oldja, amikor mellérendeli Évát, aki szenzibilitással, női mivoltánál fogva alkalmasabb az isteni sugallat befogadására. De mellérendeli Lucifert is, aki éppen tagadásával fogja új utak keresésére indítani Ádámot. Hangsúlyozza az Úr a lelkiismeret szavának fontosságát is, amely ellensúlyozza a ráció gögjét.

Belohovszky kissé gúnyosan szól erről: „A bibliai mítoszhoz kapcsolódva Madách olyan jövőképet talált, amelyben az író kiegyezést sugall Istennel.” Ez egy esetleges alternatívája az emberiségnek. Varóczy Zsuzsa azt mondja erről, hogy ez így igaz, de katartikus is lehet ez által ez az alternatíva. Ádám nem visszatér a gondviselő Úrhoz, hanem valami újhoz, más identitáshoz tér vissza, mert az Úr is változik, nem ugyanaz a 15. színben, mint volt az 1-2.-ban. Az Úr is metamorfózison megy át, amelyet a Luciferrel való összezapás vált ki. Ádám ehhez az Úrhoz tér meg, tehát Ádám és az Úr viszonya is megváltozik.

Az emberpár megértése nem egy történet megértése körül bontakozik ki, hanem az alkotásban-lét és teremtésben lét felismerésében, amely éppúgy kötődik a szereplőhöz, akár a mű befogadásához.

Tragédia elemzések

1, legfőbb probléma a világ alakíthatóságának illetve determináltságának kérdése.

Az emberi szabadság illetve szabad akarat korlátlanul érvényesülhet-e a világban és a történelemben, vagy a természeti törvények determinizmusnak rabja csupán. Ádám a romantikus liberalizmus titánfelfogásának (nagyember kultuszának) eszméjét képviseli el-ellankadva ugyan, de a 14. szín borzalmáig hisz a célelvű fejlődésben, a világ alakíthatóságában. Lucifer a pozitívizmus meghatározottság tanát képviseli, a természeti, tudományos és lélektani determinizmust. A tragédia válasza az antitézisre a kritikai kiegyenlítődés lehetősége, a szabadság és a determinizmus ellentmondását feloldó hegeli válasz.

2, Madách logikusan és következetesen viszi végig a polgári liberalizmus nagy eszméinek kialakítását a múltban, uralomra jutását a jelenben, s tragikus ellentmondásainak lehetséges következményeit a jövőben. Ehhez kapcsolja a természetből, a teremtett világból, az isteni gondviselés világából a ráció

segítségével kiszakadó ember tragikus sorsának elemzését, amely szükségszerűen vezet ember és természet antitéziséig, a természeti végzet győzelméig az emberi világ fölött.

3, A mű történetibölcseleti vonulatát a körkörösség és teleologikusság vitája határozza meg, s a mű mindkettőre meggyőző példát hoz.

4, A három szereplő közül Ádám és Lucifer a hegeli dialektika két ágát képviseli, s ennek megfelelően – a történeti színekben mutatott emberi alakjuk ellenére is- inkább tézisfigurák, eszmehordozók. A hegeli triáda logikájának megfelelően Éva kiegyenlítő szerepet tölt be sokarcúságával, az egymást követő színekben egymásnak ellentmondó jellemvonásaival az élet és természet sokarcúságát és sokféleségét jelképezi.

Erdélyi tagadva a fejlődést a Tragédiában, az „ördög komédiájának” nevezte azt. Szerinte Lucifer a legokosabb a műben, nevetségessé teszi az eszméket, pontosabban a pozitivisták jövőképét. Ádám emberiségyszimbólum, állandó párhuzamba kerül e mefisztói magatartással. Az ember jobban odafigyel az állítására, mint a tagadásra. Lucifer mindig az ellenkező oldalról mutat rá az emberre, így az olvasót kizökkenti a kényelmes állítói állapotból, s gondolkodásra készíti. E szerepkörrel Lucifer az antitézist tölti be. „, a mű álom a történelemről, egy hipotézis, amit Ádám álmodik meg a megkísértéstől kezdve. Sajátos dualizmusa a jónak és a rossznak. A vízió túlterjed a szerző korán, nagy jövőbe vetett vízióként ölt testet.

A Hegeli triáda minden színben szerepet játszik, az alaptézis és az ellentézis találkozásából, mindig létrejön egy új szintézis amelyben Ádám képes hinni.

A mű szerkezetileg is egész, az arany metszés szabálya érvényesül benne (2/3-1/3)

1883. szeptember 21.- Paulay Ede Pesten a Nemzeti Színház színpadán bemutatta a művet (dráma napja) Évát Jászai Mari, Ádámot Nagy Imre alakította. Az első külföldi előadás Hamburgban volt, 1892-ben.

1998-ban bábfeldolgozásban is előadták, Garas Dezső rendezése által. Ezenkívül az újonnan épült Nemzeti színház nyitódarabjaként is helyt kapott.

Csesztre Kúriában (Madách múzeum) található a Madách által festett kép feleségéről, Fráter Erzsébetről. Madách-kastélymúzeum található még Alsósztrégován, Madách szülőházájában.

Később Tóth László összeállította Madách verseiből a Titkod a világ című könyvet.

A műhöz olajfestmények és egyéb képzőművészeti alkotások fűződnek: Zichy Mihály, Than Mór: Ádám az Úrben, és Kondor Béla által.

Petőfi Irodalmi Múzeum 2014-ben Madách Imre halálának 150. évfordulójára A Tragédia színei címmel kiállítást indított, ahol például a színekhez készült festményeket is meg tudjuk tekinteni, ezen kívül interaktívan dolgozza fel a Tragédia egyes színeit. Major Tamás: Tragédia (új változat)

Jelentősége napjainkban:

- Egész Európai civilizáció nevében szólal meg
- Egyetemes emberi probléma kör:
 - Érdemes-e élni?
 - Mi az élet értelme?
 - Van-e tökélesedés?
 - Mi az emberi lét értelme és célja?
 - Miért vagyunk?
 - Férfi és nő viszonya

Madách Imre Az ember tragédiája c. művének elemzése – Emelt szintű érettségire készült, de közép szinten is használható!:-)

- Van-e haladás a történelemben? Boldogabb lett-e az emberiség? Megoldotta-e problémáit?
- Van-e szabad akarat?
- Megismerhető-e a világ?
- Mi a célja az életnek? (létkérdések válasz nélkül)
- Emberiséget vizsgálja, nagy eszmék és küzdelmeket találkozását

A mű választ ad arra, milyen eszmék hevítették az embert a történelmi korokban, milyen az egyén és a tömeg viszonya.

Források:

www.youtube.com – Kultúrcsavargások- Madách Imre nyomában

www.google.hu

Érettségi Adattár irodalomból 9-12.